

Silva Trdina

Pedagoška gimnazija Ljubljana

GOVORNE VAJE V SEMINARJU SLOVENSKEGA JEZIKA

Bilo je v stari Jugoslaviji. Tedaj je učni načrt slovenskega jezika predpisoval na vsakih štirinajst dni dve uri seminarskega dela. Nekega dne pa je bilo to ukinjeno. Spominjam se, kako se je moja kolegica slavistka tedaj bridko razjokala, češ da je imela seminarske ure najrajši in da je z njimi dosegala najlepše uspehe. Brez seminarjev je poučevanje sploh ni več veselilo in vse ji je bilo zagrenjeno. — Najine poti so se kmalu zatem ločile in ne vem, kako je pozneje sprejemala razne reforme učnih načrtov. Če jo je vsaka sprememba tako prizadela, je do danes lahko potočila zadosti bridkih solza, saj smo v tem pogledu slavisti doživeli lepo število poizkusov in presenečenj. Jaz sem si pa v takih trenutkih zmerom rekla po stari filozofiji, da se nobena juha ne pojé tako vroča, kot se skuha. In tako je tudi bilo. Čas je sicer dostikrat počasen, ampak vselej je pameten. Kar je dobrega, ostane ali se obnovi, kar je slabega, omami le za trenutek in prej ali slej izgine mimogrede.

Mene je seminarski način pouka mikal od prvega leta mojega službovanja, samo da tistim uram izprva nisem rekla »seminar«; bila sem namreč prepričana, da je seminar privilegirana oblika za univerzo. V resnici pa sem ga imela od vsega začetka, v nižjih in višjih razredih, samo da sem mu rekla »seminar« le v tistih letih, ko je bil po učnem načrtu predpisan, drugače pa sem te ure skromno imenovala »govorne vaje«.

Različni kraji in različni časi so mi narekovali različne prijeme za seminarsko delo. Vsak kraj, vsak čas, vsak zavod in celo vsak razred mi je ustvaril svoj način dela, in tako je prav. Kakršnakoli šablona bi táko delo okostenila.

Lahko bi govorili o različnih oblikah seminarskega dela, jaz naj se tu omejim na način, ki sem ga v zadnjem času najrajši uporabljala in mi je prinesel prelepih sadov.

Vpeljala sem neke vrste kolektivno delo in v tem je ravno največji pomen. Dijaki se ob seminarjih nauče samostojnega skupnega dela in organizacije. To so njihove ure, po svoji volji jih zamislijo in zato jim zanje nikoli ne zmanjka ne navdušenja ne časa. Toda čeprav táko uro vodijo dijaki sami, se vendar v njej mogoče bolj kakor v kateri drugi zrcali profesorjeva osebnost. Naj imajo dijaki občutek, da delajo sami; profesorjeva roka se vendar kaže tudi tedaj, ko sam stoji v ozadju.

Dostikrat so mi dijaki v nalogah pisali, da so seminarske ure najlepše v šolskem pouku, da so se ob njih največ naučili za življenje in da so jih seminarji najtrdneje tovariško povezali. In ko se včasih srečam po mnogih letih z nekdanjimi dijaki, mi to še vedno zatrjujejo in zbuja mi spomine na neštete seminarje, tudi na take, ki sem sama nanje že pozabila, čeprav so bile seminarske ure tudi zame navadno svoje doživetje in se mnogih od srca rada spominjam.

Torej, kako jih organiziramo?

Ko postavljamo na začetku šolskega leta z dijaki načrt dela in povemo, da bo pouk slovenščine obsegal slovnico, slovstveno zgodovino, slovstveno teorijo, domače in šolsko berilo, domače in šolske pismene izdelke, ne pozabimo prista-

viti, da bo obsegal tudi seminar. Ravno pri tej besedi dijaki najbolj prisluhnejo, in ne zamudimo ugodne prilike, ko je zanimanje ravno veliko! Kar prvo uro jim razložimo, da je seminarsko delo delo skupnosti, da pri taki uri sodeluje čim več dijakov, tako da pridejo v enem šolskem letu vsi na vrsto, tudi po večkrat, čeprav imamo seminar samo po enkrat na mesec.

Povejmo, da vodijo te ure dijaki sami; sami izberejo teme, po svoji preudarnosti določijo voditelja, govornike in ostale sodelavce, vse priprave so ves mesec v njihovih rokah in sami se po končanem delu tudi ocenijo. Pri teh urah sedi profesor kje med dijaki in šele na koncu pove tudi on svojo sodbo, omeni dobre in slabe strani seminarja, primerja vsako naslednjo uro s prejšnjo (tako da vsi vidijo rast dela), dá spet novih spodbud in takoj se napravi načrt za naslednjo seminarsko uro. To vse dijakom zelo ugaja in že kar nestrpni so.

Profesor svoje dijake dobro pozna in sam jim bo nevidno predložil primerne teme, če je nujno, za vse seminarske ure; za prvo pa lahko napravi to tudi opazno, češ, zdaj, ko še ne veste, kako to poteka, bom sam nekaj predlagal. Ravno prva tema mora biti izbrana z dobrim premislekom, saj bo uspeh ob njej merodajen za ves odnos vsakokratnih dijakov do seminarskega dela. Če uspemo s prvo uro, smo tako rekoč uspeli za vselej. Izberimo zato kako lahko, veselo in za vse zanimivo snov, npr. *O počitnicah*. Na počitnice dijaki v začetku šolskega leta še veliko mislijo. Marsikdo je poleti kaj zanimivega doživel in bi se s tem pred sošolci rad postavil. Med počitniškimi dogodki je zmerom tudi mnogo zabavnih, tako da ob prvi seminarski uri tudi smeha ne bo manjkalo. Težav pa pri tej snovi ni nobenih, in tako bo profesor lahko vsa navodila usmeril v oblikovno zgraditev ure, kar je za začetek nujno potrebno.

Ko je tema določena in obrazložena, izberemo voditelja seminarja. Lahko se javi sam, največkrat pa ga izvolimo po predlogih z glasovanjem. Ta vloga velja za odlikovanje. Zlasti v začetku morajo biti voditelji najboljši dijaki, kajti od njih zavisi dobršen del vsega seminarskega uspeha. Profesor naj na ta izbor primerno vpliva. Za to vlogo ni nujno toliko dober govornik kot spreten organizator in priljubljen dijak. On naredi načrt za uro, on vzdržuje zvezo med sodelujočimi, s svojo pobudnostjo usmerja celotno delo, da ob nastopu preseneti ves razred in mogoče profesorja samega. Voditelj mora skrbeti za to, da v redu stečejo priprave, s sodelujočimi mora biti v stalnem stiku, izbrati mora nekoga, ki izdelava sporedni plakat za na tablo in posnetek tega za vabilo, ki ga dobi profesor, on sam ubesedi tudi dokončni naslov in poveže govore nastopajočih v enotno prireditev. Za morebitne nasvete se le on obrača na profesorja in odgovorno z njim določi tudi dan nastopajočih. Če imamo v razredu dve uri slovenščine isti dan, je za seminar zelo ugodno, kajti ure seminarja so vedno prekratke. Tisti dan poskrbi voditelj za okrasitev razreda in sam s primernimi besedami prireditev odpre in zaključi. Če je potrebno, pripravi tudi povezave govorov in po končanem nastopu vodi razgovor.

Voditelj je torej pravi režiser seminarja in profesor vzgaja v njem slej ko prej prevažne organizacijske sposobnosti. Iz vrst seminarskih voditeljev so že zrasli odlični organizatorji skupnih šolskih prireditev, gotovo pa tudi v svojih poznejših življenjskih poklicih neustrašno prevzemajo podobne odgovorne naloge.

Takoj ko imamo določenega voditelja, izberemo govornike. V nižjih razredih, ko so taki nastopi še skromni, jih pride v eni uri na vrsto po sedem, osem, pozneje po pet ali šest. Seveda je število nastopajočih odvisno od vsakokratne

snovi. Govorniki nimajo druge dolžnosti: sestavijo vsak svoj govor, se ga nauče na pamet in z njim nastopijo ob napovedani seminarski uri.

Poleg voditelja in govornikov določimo vedno vnaprej tudi po dva do štiri ocenjevalce. Sicer pri razgovoru po seminarski uri lahko sodelujejo vsi dijaki, toda posebno v nižjih razredih je to otrokom težko. Če pa določimo kritike že vnaprej, ti lahko govore prej preberemo in se na svoj nastop pripravijo že doma. Praksa me je naučila, da s takim načinom prav uspešno vzgajamo kritike. Dijak, ki se prvič vestno pripravi na ocenjevanje, ima navadno že pri naslednji uri pogum poseči tudi spontano v razpravljanje. Seveda pa ima pri kritiki glavno besedo profesor. Njegovo ocenjevanje je najboljši zgled mladim kritikom. K diskusiji dijakov nikoli ne silimo! Rajši jih skušajmo z lastnimi posegi pripraviti do tega, da nas bodo prosili za besedo. Takoj pri prvi uri jim povejmo, da mora biti vsaka kritika dobromamerna in da moramo vselej pokazati slabe in dobre strani. Sami bodimo popustljivi in zlasti na začetku rajši dobro povečajmo in slabo zmanjšajmo. S tem ne bomo dvignili samo veselja za seminarsko delo, ampak bomo tudi plašnim in manj nadarjenim dijakom zbudili pogum do nastopov. Kakovost seminarskih ur se bo hitro dvignila. S tem pa bo sama po sebi tudi kritika čedalje bolj objektivna in zahtevnejša.

Vsako seminarsko uro ocenjujmo najprej kot zgradbeno celoto, nato pretehtajmo voditeljevo organizacijsko sposobnost in vestnost, nato pa govornike, vsakega posebej. Pri tem označimo njihov nastop, pretehtajmo njihove govorniške sposobnosti ter ocenimo obravnavo dela po vsebini, zgradbi, jeziku in slogu. Presodimo tudi slikarsko zasnovo plakata na tabli! Ta je včasih zamisel enega samega dijaka, lahko pa je tudi skupno delo. Vsekdar zelo poživi uro. Posebno veselje imajo z njim razredni slikarji, vsem pa se ob njem vzgaja čut za lepo in smisel za ilustracijo.

Kadar ocenjujemo, ne pozabimo omeniti *zadnjega* sotrudnika, tudi tistega, ki je stole prestavil v izvirno tvorbo, tudi tistega, ki je zavesil okna, mizo pregrnil s prtičem ali postavil vazo z rožami. Nazadnje kritizirajmo tudi kritike! In koga še? Tudi poslušalce! Zares, *napravimo iz dijakov disciplinirano, inteligentno, obzirno in čuteče občinstvo!*

Zdaj, ko smo na splošno pokazali potek seminarske ure, pa pretehtajmo še v poštevhajajoče teme. Eno smo že omenili: O počitnicah. V tem je dana še le snov. Naziv ure naj bo lepši in tak, da že sam kaj pove. Navadno si ga izmisli voditelj v sporazumu z nastopajočimi. Lahko je realen (Naše počitniško delo), lahko pesniški (82 dni — 82 filmskih utripov), lahko uporabimo zanj kak navedek (Adijo, mestne sence!). Profesor bo pohvalil tistega voditelja, ki z naslovom najboljše zadene značaj pripravljane seminarske ure. — Toliko o skupnem naslovu, nato pa si vsak govornik poišče še svojega. Naštejmo nekaj primerov: Gradili smo cesto in cesta je gradila nas, Rešila sem življenje petletni deklici, Prvič čez državno mejo, Lov na tune, Na Gorenjščem je fletno, Obiskala sem slovenski Weimar, Zbrali smo se ob tabornem ognju itd. itd.

Pa druge teme? Nešteto jih je.

V največ razredih so dijaki zelo pobudni in dostikrat pripravljajo gradivo za govorne vaje že v počitnicah. So pa tudi razredi, ki dijakom samim ne pride dosti pametnega na misel in tedaj moramo priskočiti z nasveti na pomoč pač učitelji. Saj poznamo svoje dijake; predlagajmo kaj takega, kar jim je všeč.

Vsekakor moramo prilagoditi teme vsakokratni zrelosti, zmogljivosti in zanimanju svojih dijakov. Poglejmo samo nekaj primerov, ki so mi ostali v po-

sebno dobrem spominu: Moj rojstni kraj, Dogodki iz NOB, Spomin iz otroških let, Kaj so mi pravili sorodniki iz časov okupacije, Večer . . . v mestu, na kmetih, ob morju, v planinah, Pripovedka iz mojega domačega kraja, Zgodovinska osebnost, ki jo najbolj spoštujem, Letošnja gledališka sezona, Velike iznajdbe, Naš domači film, Kako sem vzljubil živali, O zgodovini športa, Srečal sem se z inozemci, Vesela zgodba, Malo samokritike nam ne bo škodovalo, Pomembni politični dogodki zadnjega časa, Možje, ki ustvarjajo zgodovino . . .

Nekateri razredi imajo veselje s fantastičnimi temami, kot so npr. Telegram iz leta 1980, Čez sto let, Izlet k Marsovcem . . .

Seminarske ure prav uspešno uporabimo tudi za razredne proslave narodnih praznikov (29. november, Prešernov dan, 27. april, Praznik dela, Dan JLA). Dijaki, ki niso tako imenitni govorniki in deklamatorji, da bi lahko sodelovali pri skupnih šolskih proslavah, imajo *tu* priložnost, da preizkusijo svoje talente. Posebno v nižjih razredih imajo dijaki s takimi razrednimi proslavami veliko veselja. Nekateri skušajo posneti, kar so videli na prejšnjih šolah in v prvih razredih, nekateri pa imajo tudi nove zamisli. Še poseben pomen imajo taki nastopi na pedagoški gimnaziji, ker so najlepša priprava za poznejši poklic, v katerem bodo *moral*i znati organizirati podobne proslave.

Na takih razrednih proslavah sem odkrila že marsikaterega dobrega sodelavca za javne nastope, dobila pa tudi kakšno zanimivo spodbudo. Seveda so take ure vselej zvezane z deklamacijami ter pevskimi in glasbenimi točkami ali celo s folklornimi nastopi.

V razredu dobimo čas tudi za take proslave, ki jih celoten zavod ne more praznovati. Navadimo dijake, da sami iščejo obletnice in podobno po koledarju, po dnevnem časopisju, po revijah, radiu in televiziji. Marsikateri pomemben zgodovinski dogodek nam je že nudil snov za naše govorniške nastope in s tem poglobil slovstvenozgodovinsko pa tudi kakšno drugo znanje. Spominjam se npr. Gregorčičeve, Jenkove, Kajuhove, Njegoševe proslave; imeli smo seminarje o tujih velikih možeh, o Goetheju, o Molièrju, o Shakespearju, o Gorkem, o Verdiju, Pucciniju in Wagnerju, počastili smo prvega jugoslovanskega Nobelovega nagradenca Iva Andriča, spregovoril ob Župančičevi, Vorančevi, Finžgarjevi, Meškovi smrti.

Imela sem že take razrede, da je bilo v njih šest, sedem pesnikov in pisateljev. V okviru seminarja smo priredili recitacijsko uro. Razredni kritiki so nam jih predstavili v njihovem prizadevanju in delu, sami pa so recitali svoja dela. Nekateri od teh so danes res že priznani v javnosti. Zgodilo se je celo, da je dijak napisal celotno igro; s sošolci so jo naštudirali in igrali. Drama iz Prešernovega življenja je nekoč ob seminarski uri tako dobro uspela, da so jo ponovili celo za javnost, in to z velikim uspehom.

Kakšnemu razredu je sploh dramatika od vseh slovstvenih zvrsti najbližja. Ne prezirimo tega! V nižjih razredih so mi naštudirali že vse dosegljive partizanske igre, igrice o dedku Mrazu pa pravljico Trnuljčico, Rdečo kapico ipd. Imela pa sem razrede, kjer so se lotili tudi težjih del. Včasih so naštudirali le posamezne prizore ali kako dejanje, dostikrat pa že celotne igre. Kaj vse smo že gledali! Linhartovi veseloigri, Finžgarjevo Verigo in Razvalino življenja, Pregljeve Gostosevce, Cankarjeve Hlapce in Za narodov blagor, Molièrja, Goldonija, Gogolja, Dnevnik Ane Frank pa dramatisiranega Hlapca Jerneja in Matija Gubca ali pa nepozabnega Tugomera! In vse to večkrat v izposojenih kostumih, ob zavešenih oknih, z razsvetlavo in sceno; seveda to v višjih in takih razredih,

iz katerih so zrasli poznejši umetniki, igralci, režiserji, dramatik in elektrotehniki.

Z razredi, ki posebno radi deklamirajo, pa priredimo deklamacijske seminarje! V taki zvezi so mi v spominu seminarji z naslovi: Partizanska pesem, Naša otroška poezija, Sprehod po orientalskem svetu, Iz tuje lirike, Južnoslovenski biseri.

Imela sem že razrede, iz katerih so izšli poznejši pevci ali virtuozi in pianisti. Tedaj so prevladovali glasbeni seminarji. Poleg govorov o največjih domačih in tujih opernih in koncertnih skladateljih, virtuozi in pianisti smo imeli tudi glasbene, pevske in dirigentske nastope. Slišali smo govore o ljudski in umetni glasbi, o sodobnih popevkih in džezu. Dostikrat smo si pomagali z gramofonom in magnetofonom. Kako lep je bil seminar z naslovom Naše pokrajine v pesmi in plesu!

Ko sem poučevala na Poljanski gimnaziji v Ljubljani, smo nekajkrat prenesli seminarsko uro na Grad. Prav živo sta mi v spominu ravno glasbena seminarja o ljudski pesmi in moderni popevki. Še sprehajalci so prisluhnili. Uri sta potekli prav tako disciplinirano kot v razredu.

Večkrat so mi dijaki posneli radijske ure Pokaži, kaj znaš ali Spoznavajmo svet in domovino. Za slednje so zelo resno naštudirali tudi težka vprašnja. Spominjam se npr. odličnih odgovorov o Verdijevih operah, o Mladinski organizaciji, o naših slikanicah, o zgodovini mesta Kranja, o Prešernovem življenju in delu, o XIV. brigadi, o rimski olimpiadi... V takih primerih smo morali priskočiti na pomoč z vprašanji profesorji in profesorje so povabili tudi v ocenjevalno komisijo.

Posrečeni so tudi seminarji, ki povezujejo govore s kratkimi, a živimi prizori iz vsakdanjega življenja. V taki režiji so mi dijaki prikazali internatsko življenje, smučarski tečaj, taborno letovanje ob morju, življenje v delovni brigadi.

V višjih razredih, ko imajo dijaki že precej slovstvenozgodovinskega znanja in lahko že res samostojno presojujejo, izbiramo tudi slovstvenozgodovinske teme, ki poglobljajo profesorjeva predavanja. Največ veselja in koristi nudijo pregledne teme kakor Razvoj slovenske patriotske lirike, Razvoj slovenske satire, Razvoj otroške poezije, Razvoj mladinske proze, Socialna poezija ipd. Dijaki pri takem delu pravzaprav samo poiščejo iz obdelanega gradiva, kar je potrebno, in v povezavi s sošolci le utrjujejo in poglobljajo že znano snov. Pri takih seminarjih so od govorov še važnejše deklamacije in recitacije. Take ure ne le vzgajajo možnost kompilacije in organizacije, ampak so tudi zelo uspešen in hkrati prijeten način skupnega ponavljanja in utrjevanja snovi.

Ker profesorji nikoli nočemo in ne smemo biti samo učitelji, ampak zmerom tudi vzgojitelji, dijakom za seminarske ure še prav posebno radi priporočamo teme, ki imajo več kakor samo učni namen. Kaj na primer? Naslovi se kar vsiljujejo. Prepričana sem, da vam bodo prišle na misel še boljše stvari ali so vam že prišle, jaz bom omenila le take, ki sem z njimi sama imela uspehe.

Danes je npr. tak pereč problem o prometu. Poskušajmo preprečevati prometne nesreče še profesorji pri seminarskih urah! Imeli smo seminar z naslovom Cesta. Nastopilo je deset dijakov s kratkimi, a pretresljivimi zgodbami s ceste. Za naslove so izbrali deset zapovedi, jih napisali na tablo in okrasili z raznimi prometnimi znaki ter si jih prepisali tudi v zvezke. Mogoče vas zanima teh deset zapovedi? Po njih si boste prav lahko predstavljali zgodbe in ves potek semi-

narske ure. 1. Ne pridrvi iz hiše na cesto! 2. Ne igraj se na cesti! 3. Ne prečkaj ceste raztreseno! 4. Pazi na prometne znake! 5. Ne meči po tleh odpadkov! 6. Ne tekaj po cesti! 7. Ne meči kamnov, ne streljaj s fračami in ne dovoli tega drugim! 8. Ne sedaj vinjen za volan! 9. Ne zaustavljaj se v klepetu na prometnih mestih! 10. Ne prevažaj bremen na kolesu.

Nekoč smo začeli na našem zavodu boj zoper kajenje in takoj sem si mislila, zakaj ne bi še seminar pri tem pomagal. Določili smo naslov: Ta nesrečni tobak! Nadarjena dijakinja je izdelala na tablo zelo domiseln plakat: kako se v dimu vse duši. Nastopajoči pa so pripovedovali vse mogoče anekdote iz življenja. Eden je prav živahno orisal dogodek s šolskega izleta z osemletko. Fantje so si predstavljali, kako se bodo s cigaretami v ustih »važili« pred dekletki kot pravi »frajerji«; nato pa so bili vsem v zasmeh, ko so klicali Urha in so jih morali ostali domala vleči na kolodvor. Doma je potem še leskovka pela, v šoli pa so sledili ukori. — Vse je globoko ganil odlomek iz življenjepisa slavnega tenorista Beniamina Giglija. V svojem času je bil Gigli strasten kadilec. Nekega dne se je odpravljal na daljše potovanje. Njegova mati je bila tedaj že zelo stara in bolna. Prav malo verjetnosti je bilo, da bi jo ob vrnitvi našel še živo. S težkim srcem se je odpravil k njej po slovo. Vroče jo je poljubil, ona pa je začutila duh po tobaku iz njegovih ust in rekla mu je: — Beniamino, čutim, da si že spet kadil. Nehaj s tem! Koristi ti kajenje ne bo prineslo nobene, škode pa lahko dosti. Usliši mi to željo, saj je verjetno moja poslednja. — Od tega trenutka Gigli ni vtaknil cigarete v usta, čeprav se je sprva tako težko vzdrževal, da je nekajkrat omedlel.

Z velikim zanimanjem so sledili poslušalci tudi dijaku, ki si je iz nekega časopisa izpisal odgovore na anketo londonskega dnevnika, ko je britanska vlada opozorila kadilce na nevarnost pljučnega raka. Odgovoriti je bilo treba na vprašnje, kako se odvadim kajenja. Nekaj odgovorov je bilo res zanimivih: *Prvi*: Na svojo cigaretno dozo sem nalepil grafikon, ki kaže porast smrtnosti med kadilci. *Drugi*: Imel sem navado pokaditi vsako jutro prvo cigareto ob sedmih. Nato sem se odločil, da bom odslej pokadil vsak dan prvo cigareto pol ure pozneje, nato pa kadil ves dan kakor prej. Spat hodim ob desetih zvečer. Po tridesetih dneh sem nehal kaditi. *Tretji*: Da bi svoj sklep, da bom nehal kaditi, bolj utrdil, sem ga razodel svoji družini, prijateljem in znancem. Ker me je bilo sram, da bi se pred njimi pokazal slabiča, sem ozdravel od svoje slabosti in zdaj sem prezadovoljen nekadilec. *Četrty*: Vsakokrat, kadar bi rad prižgal cigareto, vržem novčič v hranilnik in ne kadim. Na koncu meseca hranilnik izpraznim in si za prihranjeni denar kupim kako reč, ki sem se ji moral dotlej odreči. *Peti*: Moja žena me je hotela odvaditi kajenja, zato je vselej, kadar sem si kupil cigarete, vrgla v ogenj prav tolikšen znesek denarja, kot sem ga jaz porabil. Ker svojega razburjenja zaradi tako brezglavega uničevanja denarja nisem mogel drugače pomiriti, sem nehal kaditi.

Višek tega seminarja o tobaku pa je dosegel tisti dijak, ki je zgodbo iz lastnega življenja zaključil z obljubo, da bo s tistim dnem nehal kaditi. In tako je tudi bilo.

Med takimi sodobno vzgojnimi seminarji je bil posebno lep tudi tisti, ki smo mu dali naslov Hvaležen sem. Šest dijakov si je izbralo tele naslove: 1. Hvaležen sem staršem, da mi omogočajo šolanje v Ljubljani, 2. Hvaležen sem radovljiškim gasilcem, ki so nam rešili domačijo, 3. Hvaležen sem trboveljskim rudarjem, ker nam kopljejo premog, 4. Hvaležen sem Počitniški zvezi, ki mi je

omogočila prelepo potovanje, 5. Hvaležen sem čistilki na naši šoli; vsak dan nam jo očisti, da smo vedno v lepih prostorih, 6. Hvaležen sem profesorjem za znanje, ki nam ga nudijo.

Bili so kratki, a globoko učinkujoči govori, vsak zgrajen na izvirnem, resničnem dogodku.

O tem, da dijaki niso vselej tako plehki in nezmožni vsake žrtve in odpovedi, kot jim tolikokrat očitamo, me je ponovno prepričal, v nižjih in tudi v višjih razredih, seminar z naslovom Ali sem danes storil kaj dobrega? Celo res površni dijaki so se ob tem naslovu streznili in mogoče prvič v življenju začeli razmišljati o dobroti. Nekateri pa so nam povedali globoke zgodbe iz svojega življenja in verjetno se je v marsikom zbudila želja, da bi jih posnel. To pa je bil naš razum. Iz nekaj naslovov, ki so mi ostali v spominu, boste spoznali, kakšnih dobrot so zmožni naši otroci: Danes sem od jutra do večera pomagal materi, Prinesel sem domov ranjeno srnico, Za svoje prihranke sem kupila mami električni likalnik, Vsak dan obiščem sosedovo Anico, ker je hroma, Bil sem med gasilci, Asistiriral sem ob prisilni operaciji svojega očeta, Vsako jutro počesem in umijem našo nonico, S Tatjano sva obiskali osamele na Bokavcih, Oboleli sošolki sem prepisala vse naloge, Prepleskal sem kuhinjo in pred sobo, itd.

V seminarju smo z dijaki dostikrat predelali tudi ves bonton in, mislim, uspešneje, kot bi to napravil učitelj s predavanji in zoprnimi opomini. Skratka, seminar lahko uporabimo za vse!

Zdaj pa še nekaj o sredstvih, ki z njimi pripravimo dijake do dobrih nastopov.

Pot ni kratka, ampak nikoli ne zavede.

Ko začnemo v razredu s seminarji, nikdar preveč ne teoretizirajmo o govorništvu. Dosti več uspeha bomo imeli, če bomo šli od prakse k teoriji, kajti šele ob nastopih dijaki začutijo potrebo po znanju in tedaj sprejmejo vsak opomin z dvakratno pozornostjo. Pa še nekaj. Ne povejmo naenkrat vsega, kar je treba vedeti o govorništvu, ker bi se dijaki iz preobilice snovi ne vedeli obrniti ne kod ne kam. Dajajmo jim znanje po delih, danes nekaj, jutri več. Tako bodo dijaki tudi najbolj otipljivo spoznali, kako se kakovost njihovih seminarjev od ure do ure dviga, in to jih bo navdalo z veseljem do dela, z zaupanjem do profesorjevega vodstva in s potrebno samozavestjo.

Pred prvim seminarjem jim sploh ne dajajmo dosti navodil; naj plavajo, kakor zmorejo. Tako jim bomo najlaže pokazali največjo šibkost in se ob tej razgovorili. Zdaj jim bo to razumljivo in zanimivo. Pri naslednjem seminarju bomo to znanje že zahtevali, pa tudi dijaki sami bodo sedaj temu posvetili največjo pozornost. Napredek bo viden. Mi pa bomo zgrabili novo pomanjkljivost in skušali odpraviti še to, pri tretjem seminarju tretjo, pri četrtem četrto itd.

Postavimo, da so napravili dijaki k svojim govorom slabe uvode. Sedaj ugotovimo, zakaj tisti uvodi niso bili učinkoviti. Mogoče so bili dolgočasni in dolgovezni. Prva zahteva uvoda je, da poslušalce takoj pritegne in jih spravi v potrebno razpoloženje. S čim to najlaže dosežemo? S kakšno osebno anekdoto, Takile in podobni uvodni stavki so npr. vedno učinkoviti: Ko sem šel včeraj po Prešernovi cesti..., ali Bilo je v nekem razredu na našem zavodu..., ali Pred nekaj dnevi sem brala tele čudovite verze..., ali Nihče bi ne verjel, da se je to kdaj res zgodilo in vendar sem bil sam priča... Itd. itd.

Kdaj pa govornik ponesrečno začne svoj govor? Kadar se kaj opravičuje, npr.: Oprostite mi boste morali, če bom segel malo predaleč v zgodovino...,

ali Prosim, da bi upoštevali moje današnje fizično nerazpoloženje . . . , ali Šele včeraj sem se utegnil pripraviti na današnji govor ipd. Zakaj? Taki uvodi vzamejo poslušalcem zaupanje v to, da bodo kaj dobrega slišali, ali pa čutijo tudi, kakor da jih govornik omalovažuje, češ vse drugo ti je bilo važnejše kot ta govor in zato smo prišli mi šele včeraj na vrsto! — Kdaj edino je opravičilo na mestu? Samo tedaj, ko je uporabljeno kot govorniška zvijača. Ko se npr. Antonij v Shakespearjevem Juliju Cezarju dela skromnega pred Rimljani, češ da ne zna tako govoriti kakor Brut, to lahko stori, ker se prav dobro zaveda, da je dosti spretnejši govornik od Bruta in da bo že z nekaj lokavimi besedami pridobil rimsko ljudstvo na svojo stran, in to se nato tudi res zgodi.

Tako in podobno bomo učili dijake sestavljati uvode v njihove govore. Drugič bomo ugotovili, da ne znajo govora dobro končati. Včasih res ne vemo, da je govora konec. Zgodilo se mi je že, da dijakinja zadnjega stavka ni dokončala. Povejmo torej, da je konec govora prav tako pomemben kakor uvod. *Konec dober* — vse dobro, pravi ljudski pregovor, in to velja tudi za govore. Če smo s koncem zadovoljni, radi odпустimo kakšne prejšnje pomanjkljivosti ali jih celo domala pozabimo.

Kakšni konci pa so najboljši? Priporočljivo je, da govornik ob zaključku še enkrat povzame glavne misli in zaključi govor s kakim krepkim stavkom, ki poslušalcem še dolgo zveni v ušesih ali ostane v spominu tudi za vse življenje, npr.: Nikoli ne bo zmagala puhlost nad modrostjo, domišljavost nad skromnostjo in sovraštvo nad ljubeznijo . . . ; Samo dve poti sta pred nami: ali bomo napredovali ali nazadovali . . . ; Tudi tisoč milj dolga pot se začne z enim korakom.

Pokazala sem, kako učimo dijake dobrih uvodov in zaključkov ob njihovih pogrešenih nastopih. Včasih pa gradimo na *pozitivnih* osnovah. Recimo, da je dijaku uspelo z govorom spraviti ves razred v veselo razpoloženje. Kaj bomo storili? Hitro bomo povedali, kako velikega pomena je v govorništvu humor. Pravzaprav bi moral imeti vsak govor vsaj en vesel intermeco. Ljudje se radi smejemo, in hvaležni smo onemu, ki nas zna zabavati. Nedavno tega je voditelj nekega zborovanja predstavil poslušalcem predavateljico s pretirano slavečimi besedami. Ona pa se je hitro znašla in rekla: Po tem uvodu sem pa res silno radovedna, kaj vam bom zdaj povedala. Poslušalci so se od srca zasmeli in dobro razpoloženje je bilo ustvarjeno. Bila je dobra govorniška zvijača za uvod.

V drugi zvezi govorimo dijakom o govorniškem nastopu, o načinu govorjenja in o kretnjah, o vseh vrstah govorniških sredstev, o zgradbi govora itd. Nikoli pa ne pozabimo, da je naš prvi namen utrditev slovenskega jezika in zato seveda največ pozornosti posvečamo jezikovnemu izoblikovanju govorov. Zato je tudi priporočljivo, da eden izmed določenih kritikov ocenjuje samo jezik. Prav posrečen je bil tudi seminar, ki smo ga izrecno posvetili čistosti slovenskega jezika. Dijaki so ob številnih primerih iz vsakdanje govorice pobijali ukoreninjene napake v našem jeziku. Zelo priljubljena in hkrati poučna je pa tudi seminarska ura, ki v njej dijaki pripovedujejo zgodbe v svojih narečjih.

V Mariboru smo enkrat imeli seminar ob stoletnici Goethejeve smrti in na koncu ure se voditeljica nepričakovano obrne k meni in pravi: Lepo prosim, povejte nam še vi kaj o Goetheju!

Poziv mi je prišel zelo nepričakovano in v prvem trenutku nisem vedela, kaj naj rečem. Do tistega časa sem pri seminarskih urah prav mirno sedela med dijaki in le na koncu sem jih vselej ocenila. Zdaj pa ta napad name! Ali naj rečem: Nič ne vem, nisem pripravljena. To bi bilo porazno. Ali naj se izmažem z nekaj frazami ali ponavljam z drugimi besedami to, kar so povedali že dijaki? Od tega ne bi nihče ničesar imel. Na vso srečo sem se v trenutku spomnila znane Goethejeve anekdote iz gostilne. Pa naj bo, sem rekla, povedala bom anekdoto, ki dokazuje Goethejevo pesniško nadarjenost, odrezavost, duhovitost in samozavest. — Nekoč je Goethe sedel v gostilni in pil vino, pomešano z vodo. Pri sosednji mizi so vsi pivci že malo pregloboko pogledali v kozarec in obnašali so se razuzdano in prostaško. Nazadnje so se v svoji objestnosti lotili še Goetheja in ga začeli zasmehovati, češ da pije vino, pomešano z vodo. On pa je popolnoma mirno iztrgal iz notesa listič, nanj v trenutku napisal naslednje verze in jim jih poslal k njihovi mizi. Hitro so se stržnili, ko so brali:

Od same vode si nem.
To dokazujejo v vodi ribe.
Od samega vina si nor.
Za to so dokaz gospodje krog mize.
Jaz pa nočem biti ne ono ne to,
zato si mešam vino z vodó.

Dijaki so bili navdušeni. Verze sem jim morala narekovati, da so si jih napisali in takoj so se jih skušali zapomniti. Prepričana sem, da jih znajo še danes, mogoče bolje kot Goethejeve balade, ki so jih obravnavali pri nemščini. Naravnost hvaležni so mi bili.

Hvaležna pa sem bila tudi jaz njim. Naučili so me nekaj novega in zelo važnega. Od tistega dne sem se za vsako seminarsko uro pripravila tudi jaz. In nekaj čudnega je! To, da govorimo dijakom dan za dnem, teden za tednom, se jim zdi naravno. To je naš poklic, to je naša dolžnost, za to smo plačani in za to nam niso dolžni zahvale. Če pa spregovorimo v seminarski uri, občutijo to kot darilo; poslušajo z dvakratnim zanimanjem in nazadnje ne vedo, kako bi se zadosti zahvalili. Za nas pa je to prelepa prilika, da jim povemo marsikaj vzgojnega, do česar bi pri navadnih učnih urah nikoli ne prišli.

Naj povem samo še primer, ki se mi je zdel ravno za učiteljiščnike, kjer sem ga uporabila, posebno važen. Bil je tisti seminar o »nesrečnem tobaku«, ki sem ga že omenila. Na koncu so me dijaki prosili, naj jim povem, če sem jaz kdaj kadila. Rekla sem jim, da ne več kot enkrat za poskus, da pa jim lahko povem neko drugo, dosti zanimivejšo zgodbo iz svojega življenja. Nekoč nas je namreč skupina srednješolskih profesorjev šla na poučni izlet v Nemčijo in v Berlinu smo hospitirali na gimnaziji. Najprej so nas peljali v ravnateljstvo pisarno in eden izmed naših tovarišev je hitro potegnil iz žepa tobačnico ter ponudil ravnatelju cigarete. Ravnatelj je priznal, da je kadilec, pristavil, da vé, kako dober je jugoslovanski tobak, in z veseljem je segel po cigareti. Toda ni je prižgal; spravil jo je v žep in rekel; da jo bo, na žalost, lahko pokadil šele doma, ker pri njih na šoli ni smel kaditi ne samo noben dijak, ampak tudi noben profesor. Meni je z obiska berlinske gimnazije ostalo v spominu marsikaj, najmočnejši pa mi je spomin na čistočo in svežino na tistem zavodu. Dijaki so zgodbo poslušali z odprtimi usti, jaz pa upam, da je niso pozabili niti do tedaj,

ko so postali sami učitelji ali ravnatelji ali profesorji po raznih zavodih in mogoče podobne ukrepe uvedli tudi pri nas.

Seminar čutijo dijaki navadno kot nekaj intimnega; dostikrat povedo tu stvari, ki jih pred vsakomer ne bi razobešali na veliki zvon, in do neke mere je prav tako. Naj čutijo, da so v razredu *doma*, naj čutijo, da tu lahko zaupajo in naj se jim utrdi čut za sprejemanje zaupanega. Včasih se mi pa vendar zdi prav, da nastopijo tudi pred povabljeni. Naj se navadijo tudi vabiti, sprejemati, biti gostoljubni in nuditi svoje znanje drugim. Zato se je udomačila navada, da včasih k seminarski uri koga povabimo, tovariša razrednika ali druge profesorje iz razrednega zbora. Dijaki jim radi pokažejo tiste svoje zmožnosti, ki jih pri njihovih urah ne morejo. Profesorje tudi zanima spoznati dijaka v drugačni luči, kot ga je vaju gledati pri svojem predmetu.

Posebno koristni so obiski celih razredov, zlasti vzporednic. Nastopajoči se pred povabljeni še posebno potrudijo. Ker ima vsak razred svoje izvirne domislice, tako bogate drug drugega in zbudi se zdravo tekmovanje. Profesorji pa spretno izrabimo tako priliko in naučimo dijake vseh dolžnosti do gostov, zraven pa skušajmo tudi od gostov dobiti kako korist. Ob zaključku jih ljubeznivo pritegnimo k razgovoru in kritiki, saj gredo tuje besede navadno bolj do živega kot domače, pa naj bodo že pohvalne ali negativne.

Kadar ni prilike za povabljenca, pa velim dijakom, da naj stečejo v sosednji razred vsaj v odmoru gledat plakat na tabli. Za prireditelje je to čast, za gledalce pa pouk. Včasih pokažem v sosednjem razredu vsaj program, ki si ga nekateri dijaki zamislijo zelo izvirno. Ko smo imeli npr. fantazijski seminar z naslovom Telegram iz l. 1980, so mi spored natipkali na pravi telegramski obrazec. Ko so razpravljali o jeseni, so izdelali program iz jesensko obarvanih listov različnih dreves. Ko so uprizorili Tugomera, me je čakal eden izmed dijakov kot pavi biljeter v gledališču že pri vhodnih vratih v šolo z natančno posnetim gledališkim listom.

Morala bi pisati še in še. Seminarji so v nižjih in višjih razredih neizčrpen del pouka slovenskega jezika. Upam, da čutite, da sem v tem članku lahko podala le zelo bežno sliko seminarskega dela, a toliko jasno vendar, upam, da so se taki, ki doslej podobnih seminarjev niso gojili, prepričali o njihovi vrednosti.

Kaj vse torej s seminarji dosežemo? Smisel za organizacijo, čut odgovornosti, veselje do rednega dela, pogum za nastope, tovarištvo, spoštovanje do avtoritete, poglobljanje znanja slovenskega jezika in slovstva ter vseh drugih strok, spoznavanje raznih vrst dela, нравstveno poglobljanje, sestavljanje govorov, smisel za kritiko in estetiko, itd., itd.

Ali bomo ob vseh teh ugotovitvah zoper seminarje morda zato, ker so bili že nekoč v modi, ali zato, ker so presodobni? Nehote mi prihaja na misel anekdota iz življenja našega velikega trageda Ignacija Borštnika: Bilo je po prevratu 1918, ko se je v gledališču toliko govorilo o novi odrski maniri in o *novi šoli* igranja. Pa je nekdo vprašal Borštnika, ali je on za staro ali za novo šolo. In Borštnik je bistroumno in odrezavo odgovoril: Jaz sem za dobro šolo. Tako govorimo tudi mi! Ne bomo uvajali seminarjev zato, ker smo jih imeli nekoč, in ne zato, ker slutimo v njih sodobni način poučevanja. Uvedli jih bomo v svoj pouk, če jih še nismo, zato, ker so prekoristni. Mi smo za dobro šolo.